

Sinka István: Fekete Bojtár vallomásai

(Önéletrajz. Magyar Élet kiadása, 1942.)

„Sors és sorsok éneke ez a könyv egy népről, aki érszázadok óta magára hagyatva és kiszolgáltatva hányódik a puszták mélységében, s alig vár reá más jószág, mint a temető szája...“ Sinka mondatai ezek saját könyvről. Benne rejtőzik a célja: önéletrajzának kísérelése.

Sinka István új szint jelent a magyar életben. Küzdelme és harca a fel-emelkedésért, a magában megérezett tehetetlenségért szörnyű erőfeszítés volt. Ő az istállóban, az aklóban, a rekkenő hőségtől, vagy a dermesztő fagytól szenvedéseket hordozóvá lett mezőkön magasabbrendű életről álmodozott. Célja a szellemi élet forrásaihoz való eljutás. Ki kellett emelkednie abból a sorsból, amely teljesen állati, emberhez méltatlan. Nehéz beegondolni Sinka életét és felelőtlenségét: tragikumát. Értékekkel tele ember — aki gondolatoktól volt vemhes és tudományokra, művészetekre éhes — más útra kényszerítve, mint ahová álmai és vágyai indítanak.

Az öntudatos élete az első emlékekből nő ki. Figyelembe kell ugyan itt vennünk, hogy az életpálya egy részét már megfutó ember sok mindent belemagyaráz ifjúságába és kissé átlesli azt jelenlegi énjének szubjektív elgondoláscsírval és érzelmeivel. Mégis azonban — bár az idős Sinka mutatja meg nekünk — az ő ifjúsága már magában hordozta azt a csírt, amely elindította, hogy megérkezjen az életért. A napvilágot Szalontán látta meg: itt is járt iskolába. Az iskolai emlékek tartják, uralkodó érzés közöttük a Cipősök elleni küzdelem, és egyik tanítójára iránti nagy tisztelet és szeretet. A gyermek Sinka előtt az úr és szelér között a különbség. És ő mind öntudatosabban indul el, hogy eredményben túlszárnyalja őket, hogy a Cipősök fölé kerekedjen. Ezt a célját üldözés, gyűlölködés és megvetés ellenére is megvalósítja. Hűséges hálaival emlékezik vissza arra a tanítójára, aki megérezve benne a tehetséget, odaülteti az utolsó padból az elsőbe, a Cipősök elé és mellé. A harc azonban hiábavalónak bizonyul. A gimnázium kapui már nem nyílnak meg előtte. A szellemi adottságokat hiába adta neki a Teremtő, pénze nincs, támasztéka nincs. Beáll a nagy taposóba, ahol nemzedékek tipródnak egymásután föl-le, bölcsőtől a temetőig. A cselédsorba lassanként betörik és lesz, mint a többi.

A gyermek Sinka világa küönös és jellegzetes. Játék, öröm és kacagás kevés van benne. Inkább csak élete elején. Már korai ifjúságában megkezdődik harca a sötét hatalmak, tiltkok, rejtelmek ellen. Vénasszonyok babonái, pletykák, a már kora ifjúságukban szintén összetört emberek kínzásai, kegyetlenkedései, a pénz, a gazdagság hatalmának nagy tiltka mind-mind koresosítják a gyermek-lelket. Támogatást, segítséget keres. Az apa hatalmas, erős; megvéd a veszett kutya ellen, a tiltkok ellen. „Apámat óriásnak láttam, aki gatyáisan, erős csizmáiban, hatalmas vállával bizodalmas öntött belém létezésével, hogy legyőzzem az első padosokat.“ És a Bizodalom, az Erő mégis meggingott, összeomlott. Betegség vitte el oda, ahol minden ember egyenlő. Sinka ott állt egyedül, hogy most már minden szembeötközést csak maga viseljen. Nem tudta többé maga mögött a nagy erkölcsi erőt, az erős vállakba vetett hitét. Ezernyi és ezernyi gyermek sorsa ez ott lent a mélyben, ahol győtrődvé zúzódik össze bennük az élet és emberi lélek, amelyhez nyúlni nem volna szabad. De hiszen ott nincsenek tanácsadók, instruktorok, akik az emberpalánta nevelését gondos módszer szerint irányítanák...

Sinka életének jellemzője és velejárója az éhség. Két irányban. Két érte-

lemben. Az egyik a köztudatban élő éhségfogalom. A testé. Nehéz és súlyos. Az egész ember életét megbénítja, tehetetlenné tesz. Állatitá tud sokakat aljasítani De amilyen értékromboló, ugyanolyan értéképítő is tud lenni ez az éhség. Aki sokszor megszenvedte, az keményedő akaratot emel magában. Jobb harcosra lesz az étellel szemben. A másik éhségfogalom már keresetlenebb tudatban él. Ez a léleké. Rettenetes erővel tud fellépni, hogy birtokába vegye mindenestül áldozatát. Olyanoknál vágyat ébreszt. Nagy tétellel játszik, tudás, kultúra, az élet metafizikai mélyei, szellemiség, abszolútum. És akit ez az éhség elfogott, annak nincs nyugalma, míg hozzá nem férkőzhetik. De bármennyit is markol, mindig éhes marad. A lélek éhsége a végtelenbe nyúlik. Azért veszélyesebb is. Ez a Sinka élete. Az első éhséget néhanapján mégis csak elaltatgatta. A követelőző másodikat azonban nem. Három könyvre volt csupán: Krisztus evangéliuma. Petőfi összes versei és egy Tolstoj könyv. Mérhetlen gazdagság neki, a bojtárnak, de kevés a benne meglepedett éhségnek.

Sötét élet a fekete bojtáré. Sötét, mert őszintén mutatja meg. Emberi piszokban és szennyben kellett járnia, amely ugyan másutt is burjánzik és rothasht. Csak itt nem von rá fényes látszat-lepelt a farizsusi udvariaskodás és fecségető előkelőség. Nincs pénz, amely a kényelemben pihentesse meg az idegeket. A maga ősi formájában jelentkezik az önzés, a durvaság, a lelkelenség, a gyűlölet és ezernyi más fonákága a földi sorsnak. Van benne néhány világos folt is: a megbecsülés, a szeretet, a hűség, a tisztultt emberi érzések megnyilvánulásai. De ezek az igazabb életmozgások ritkábbak. Uralkodó a sötétség, a néma mezdulatlanság, a halál. Aki feljebb van egy grádcással, az összehajlik a lejjebbvalót. Sor ez a földesúrtól az utolsó cselédig. Szomorú sor. A földesurak között a zsidók viselkednek a legsúlyyabban. Igyekszik tenni a magyar „urak“ kegyetlenkedésén, hogy ők még inkább „urak“ legyenek. Igézetten nézünk bele a cselédsorba: sötét elvetemültséggel ölik ki az emberekből az örömet, az életkedvet, a szellem magasabbrendűségét. Állatitá formájuk őket örökké hajszoló és lelkelten bánásmódjukkal. Urak, intézők, cselédekből kikérült törtétek. Egyike ezeknek a sorstól meghúzott és feljebb emeltől kihasznált embereknek, meg is fogalmazza ennek az életnek hitvallását: „egy féltiter palkában benne van mindaz, amit tudunk kell, illetve érdemes tudni a világról.“

Kétségtelenül vannak hibák is a könyvben. Sokszor talákozunk sejtető, előrenéző részekkel, amelyeket nem tartunk az akkori Sinka gondolatainak. Ez széttördeli az életrajz elevenségét és való életszerűségét. Ellenségei és támadó kritikusan ellen tett kijelentései pedig sokszor magát istenítő és másokat letaglózó röpirattá alacsonyítják vallomásait. Értékeket hordoz a könyv; sajnos, vannak az egész kompozíció egységét zavaró fölösleges mondatai és bekezdései.

A magunk fejlődése szempontjából nagyon hasznos. A mi útunk legtöbbször az intellektuális életből az intellektuálisba vezet, az övé azonban a bihari cselédsorsból vezet oda. Mi könnyen egyoldalúvá válhatunk. Bajaink, problémáink máskeletűek és nem ismerjük meg a többi, a nagyobb fekélyeket. Természetes nyugodtsággal és könnyedséggel tudunk ezért aludni és boldogan nem törődni másokkal. Pedig a más, a nehezebb életformák megismerése, a magyar élet tisztatlanságainak látása munkára, felelősségtudatra ihletnének. Azért nagy tanulság Sinka vallomása...

— kocsás —

Bálint Sándor: Egy magyar szentember

Franklin Társulat, Bp. 1942.

Hosszú idők óta nem volt a magyar könyvpiacnak olyan meglepetése és ajándéka, mint ez a könyv. A Magyar Népi Irások kiadványai mindig nagy érdeklődésre találnak s szeretnők hinni, hogy ezzel az új kezdeményezéssel méginkább kiérdemlik majd a művelt olvasók figyelmét. A kiadás új szerűsége, hogy nem közvetett népi anyagot nyújt, nem a néprajzi anyaggyűjtés szokásos eljárását követi, hanem közvetlenül a népi lelket szólaltatja meg. Orosz István Emlékkönyve ennek a jászági szentembernek az önéletrajza, népi, ill. néprajzi szakirodalunkban páratlan megnyilatkozás, mely belső tartalmával, a népi lélek kitáruló gazdagságával magasan felülmúlja az eddigi félművelt bojtárok vallomásait. A népi lélek, a paraszti életforma színes és élménydús világának első repedése ez a könyv, melyen át végre az őszinte, a stilizálatlan, a mindenféle keleti, társadalmi és politikai tendenciától mentes népi mélykultúra arculatára ismerünk.

Nem ismeretlen előttünk a hazai szentemberek Orosz István-típusa. A vallásos közösségi életforma katolikus vidékeinken úgyszólván minden időben kitermelte az imádságos embert vagy asszonyt, aki a közösség élére állt s a maga szellemi-erkölcsi kiválóságai alapján lelki vezetője, mintegy világi papja lett egy-egy egyházközségnek vagy vidéknek. Több kisebb cikk, tanulmány tett kísérletet ennek a típusnak a kiemelő vizsgálatára, de a kiszemelt képviselőkből valahogyan hiányzott a meggyőző nagyság, a kétségbevonhatatlan lelki mélység és kiválóság. Orosz István valóban kiemelkedő egyéniség rátermettségénél, lelki életének mélységénél és tömegirányító képességénél fogva. Vallomásaiból a népi lélek legáltalánosabb és legmélyebben megható élményei törnek elő: az istenkeresés, a megtalálás és az állandó istenrevelés belső hullámai; Nines lelki élmény, nines alapvető magyarságtudomány, mely számíthatná önmagából a vallásos, az istenes jelleget. Ez így van, s még akkor is így van, ha ez a jellegzetesség csak a katolikus magyar parasztság életformájára jellemző általánosan.

A könyv elején Orosz Istvánról és kézírásáról látunk fotográfiát, majd rövid előszó után egy tudományos érdeklődő bevezetés, a szentember Emlékkönyve s végül egy igen értékes jegyzetso-rozat zárja le a könyvet. Magánál az Önéletrajznál csak a Bevezetés értéke-sebb. A tudós professzor elméletileg, sőt történetileg fejtegeti a magyar szentemberek típusának jelentkezősége: a vallásos életben és megismerteti az eddig szétszórtan már megjelenő tanulmányok hőseit, illetve tanulságait. A bűmlatos anyagismeret még így is, minden szűkszavúság ellenére is meglepő s meglepetésünket csak fokozza az a tárgyilagosság, mely Bálint Sándor tudományos értekezéseire egyre jellemzőbb. Mi, akik úgyszólván minden kisebb-nagyobb néprajzi dolgozatát ismerjük, s tudjuk, hogy szinte magánéletét is teljesen áthatja az áldozatos kutatás, meghatva esodáljuk ezt a minden elfoglaltságtól és szenvedélytől mentes tárgyilagosságot, melynél csak a nagylelkűségű tudós szerénysége nagyobb.

Bálint Sándor kutatásainak a jelentőségét, eredményeinek értékét ma még nem mérhetjük föl. Hatásának útjai azonban ellenőrizhetők. A néprajzkuta-

tásban, mint tárgyi ismeretek ma már mellőzhetetlenek a megállapításai, a művelt s néprajzilag iskolázott értelmiség könyvtárának s reméljük, kultúrájának is nélkülözhetetlen pillérei, csupán a hivatalos egyházi körök állásfoglalása nem elég határozott Bálint Sándor kutatásai mellett. De reméljük, ez sem késik sokáig. Bálint Sándor kezdeményezéseit elsősorban egyházi köröknek kellene támogatni. Ha ez a támogatás nem hiányozna a fiatal tudós professzor mellől, azóta munkáinak egyre bővülő és súlyosodó értékét, talán már egy jelentősebb anyaggal fel-szerelt vallásos néprajzi múzeum is igazolná.

KUN-MOLNÁR SÁNDOR.

Györfly István: Magyar nép — magyar föld

Turul KFT kiadása.

Korán elhunyt nagy néprajztudósunknak állít emléket ez a gyűjteményes munka, mely Györfly kiadott s kiadatlan munkáinak egy részét kerek egészbe foglalva állítja a magyar sorskérdések iránt érdeklődő nagyközönség elé. A mű olvasása közben el-vonul szemünk előtt a magyar táj minden jellegzetességével s magunk előtt látjuk a magyar ember küzdelmes életét.

A mű nagyrésze a szerző világháború előtt különböző folyóiratokban megjelent cikkeit tartalmazza, s tárgyat tekintve leginkább település, illetve népességtörténeti vonatkozású.

A világháború előtti munkák olvasásánál mindég feltűnik valami furcsa régiesség, érezzük, hogy az egy más-képp gondolkozó világ volt, más emberekkel és nézetekkel. Ennek azonban nyomát sem találjuk Györfly világháború előtti munkáiban, sőt felütnik — éppen legrégebb — Délbiharról írt népesedéstörténeti munkájában, hogy mennyire tisztán látta a magyarság népesedési és nemzetiségi problémáit már abban az időben is, mikor az állam még a nemzet tagjának tekintette minden polgárát, s mikor a magyar társadalom még az asszimiláció révén elérendő 30 milliós magyarság ábrándképe csillogtatása közben nem vette észre, hogy hogyan esúszik ki lábai alól a magyar föld s kerül idegen kézre, az irodalom, művészet stb.

Ezért csak a mi nemzedékünk, melyet hamis adatok alapján egy országtól fosztottak meg, tudja igazán értékelni Györfly munkáját. Mi látjuk, hogy mit jelent az, hogy valaki jóval a világháború előtt, a boldog békeidők kellős közepén nekilát annak a hálátlan feladatnak, hogy többszáz oldalon megírja egy vármegye néhány járása magyarságának sorsát, hogy az vajjon gyarapodott-e, vagy fogyott számban, anyagiakban és kulturában. Egy-két járás magyarságát tárgyalja, egy cseppet a tengernek, pedig ebben a cseppben benne tükröződik a magyarság egész tragikuma. Ahogy leírja Györfly, hogy hogyan pusztult a magyarság a török idők alatt a Fekete Körös völgyében, hogyan húzó-dott le az oláhság a hegyekből a megüresedett magyar falvakba s lett oláhvá az azelőtt tiszta magyar vidék, magunk előtt látjuk az egész magyarság pusztulását. Látjuk, hogy hogyan esőkent a Mátyás korabeli Magyarország 85%-os magyarsága a török-dúlás és a telepítések után 37%-ra. De utal Györfly arra is, hogy a törzsoikos magyarság nem pusztult ki a történelem viharában, sőt számban sem esőkent nagyon, hanem még ma is közöttünk él s parasztságunk túlnyomó többségét képezi. Ezt alátámasztják a rasszantropológiai vizsgálatok is. Nagyobb beolvadás csak a városokban történt.

Reméljük, hogy mielőbb megjelenik Györfly összegyűjtött munkáinak egy következő kötete is a Turul kiadásában, melyre utalás történik a jelen munka előszavában.

Miklay.